

Accountantsverslag 2018 gemeente Steenwijkerland

11 juni 2019

Deze rapportage is
interactief en gemaakt
om te bekijken op:

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Bijlagen

Aan de raad van gemeente Steenwijkerland
T.a.v. mevrouw A. ten Hoff (griffier)
Postbus 162
8330 AD STEENWIJK

11 juni 2019

Referentie: 4PRHNQ2453ZC-782503164-315

Geachte raad,

Hierbij ontvangt u het accountantsverslag met betrekking tot onze controle van de jaarrekening van gemeente Steenwijkerland voor het boekjaar dat eindigt op 31 december 2018. We hebben onze werkzaamheden uitgevoerd in overeenstemming met onze opdrachtbevestiging d.d. 26 september 2018. Onze zienswijzen en bevindingen zijn openlijk en constructief besproken met de portefeuillehouder financiën, de gemeentesecretaris en een afvaardiging van de ambtelijke organisatie van gemeente Steenwijkerland.

Het rapport bestaat uit twee delen. Deel 1 geeft ons totaaloordeel bij uw jaarstukken. Deel 2 gaat in op de omvang van de goedkeuringstolerantie, onze onafhankelijkheid en een samenvatting van onze formele communicatie.

We hebben de inhoud van dit verslag tijdens de raadsavond op 28 mei 2019 met u besproken. Mocht u nog vragen hebben, aarzelt u dan niet om contact met ons op te nemen. Wij zijn uiteraard graag bereid om de inhoud van dit accountantsverslag nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

S.J. Dul MSc RA
director

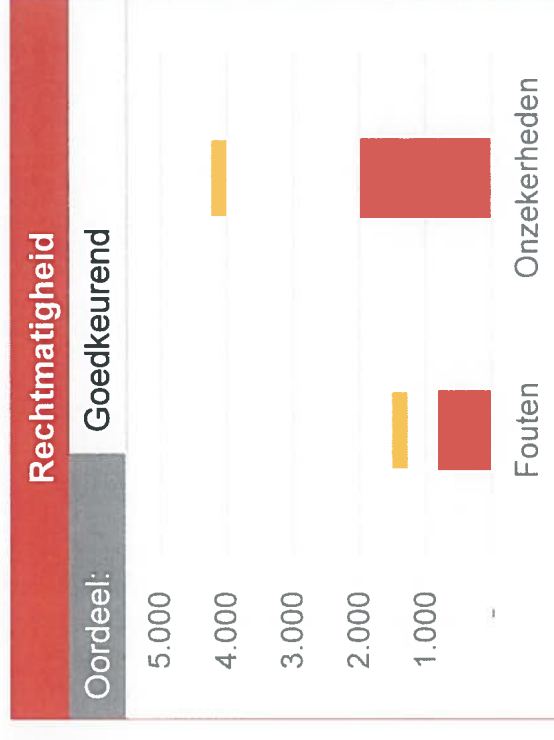
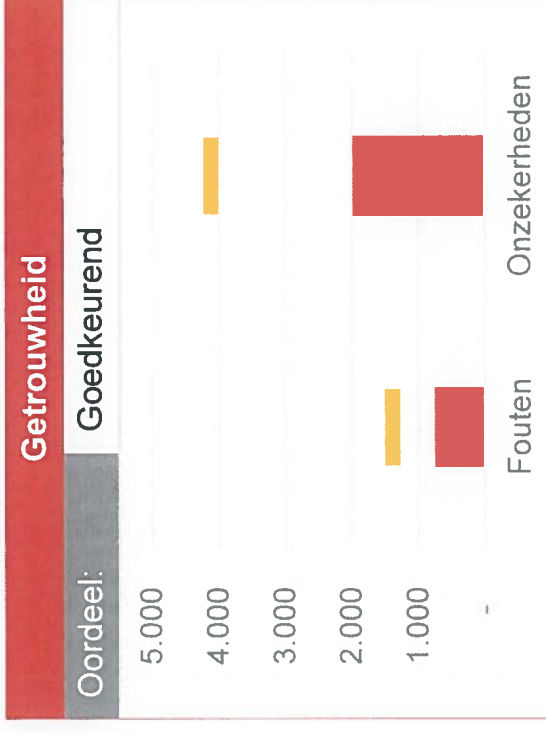
Onze belangrijkste boodschappen

1. Wij zijn voornemens een goedkeurende verklaring af te geven voor de aspecten getrouwheid en rechtmatigheid. Ook uit de controle van de SiSa-bijlage komen geen bevindingen naar voren. De Wet normering topinkomens (WNT) is daarbij nageleefd.
2. De informatiewaarde en leesbaarheid van het jaarverslag zijn van een voldoende niveau. De verplichte toelichtingen op grond van het BBV zijn goed toegelicht. Onze belangrijkste aanbeveling is om meer diepgang aan te brengen in oorzaak/gevolg van afwijkingen in doelstellingen.
3. Vanuit de controle op het sociaal domein hebben we in lijn met 2017 een aantal onzekerheden en fouten geconstateerd. Deze hebben betrekking op de prestatielevering van de zorglasten €507.000 fout en €1.136.000 onzeker. Vanuit de pgb-uitbetalingen via de SVB is er een onzekerheid inzake kasstelsel SVB €92.000 en een onzekerheid op prestatielevering ad €736.000.
4. De prognoses van de grondexploitaties ten behoeve van de posities in de jaarrekening 2018 zijn uitgewerkt op basis van de consistente gedragslijn en uitgangspunten op basis van het voorzichtigheidsprincipe. We zien overeenkomstig voorgaande jaren dat er geen voorziening voor verliesgevende grondexploitaties is gevormd, maar verliezen direct als last in exploitatie worden genomen. Daarnaast is de verwachte uitgifte van gronden bedrijventerreinen optimistisch in vergelijking met de historische grondverkoop in afgelopen jaren.
5. De gemeente Steenwijkerland heeft van twee materiële juridische claims/geschillen de oorzaak, status en mogelijke impact duidelijk toegelicht in de jaarstukken. Op basis van informatie vanuit de organisatie en advocaten vinden wij het terecht dat Steenwijkerland geen verplichting verantwoordt ultimo 2018.
6. De gemeenteraad heeft begin 2019 besloten om werk en inkomen vanaf 1 januari 2020 weer in eigen beheer te borgen. In de jaarrekening heeft de gemeente de opheffing van de IGSD en gevolgen voor gemeente adequaat toegelicht. Het opnemen van een reorganisatievoorziening is ultimo 2018 niet van toepassing.
7. De financiële positie van Steenwijkerland is stabiel. De kengetallen inzake de schuldquote zijn gunstiger dan het landelijk beeld. De structurele ruimte bedraagt 2% en de meerjarenbegroting is sluitend.
8. De interne beheersing is van een ruim voldoende niveau. In de rapportage-interim bevindingen hebben wij aanbevelingen gedaan voor het door ontwikkelen van de organisatie.

Ons oordeel bij uw jaarstukken 2018

Wij hebben de controle van uw jaarstukken afgerond. De reikwijdte van onze controle is ongewijzigd ten opzichte van ons controleplan. De door ons geconstateerde ongecorrigeerde bevindingen blijven binnen de door u gestelde goedkeuringstoleranties op het aspect getrouwheid en rechtmatigheid. Dus geeft onze controleverklaring de oordelen zoals hieronder weergegeven.

Voor een nadere toelichting op de bevindingen klik [hier](#).

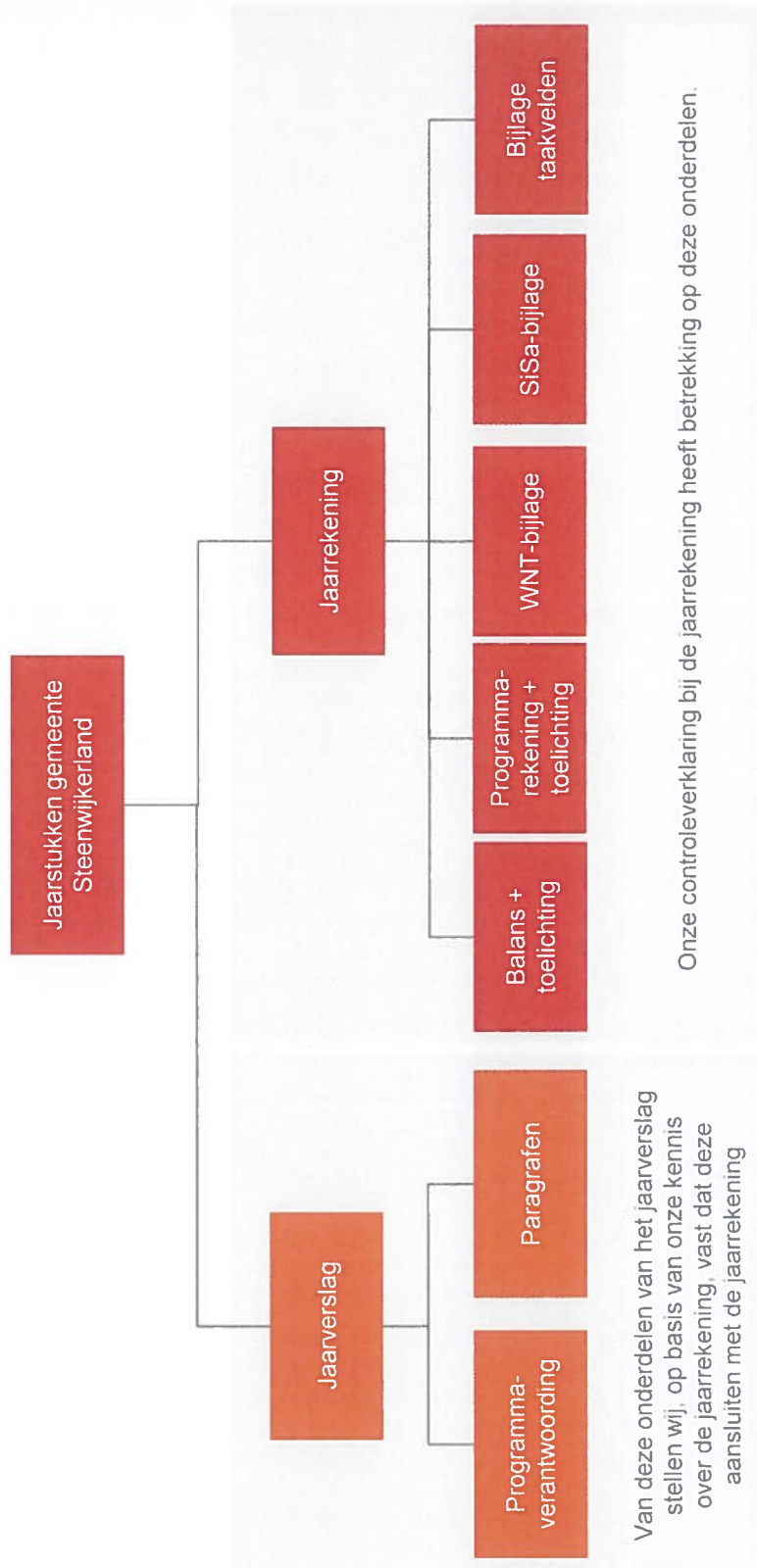
■ = absoluut bedrag fouten of onzekerheden x € 1.000

■ = door u vastgestelde goedkeuringstolerantie x € 1.000

Reikwijdte van onze controle

De reikwijdte van de controle is zo ontworpen dat er voldoende controle-informatie wordt verkregen met betrekking tot uw jaarrekening, ter ondersteuning van een kwalitatieve controle. In het controleplan hebben wij afspraken met u gemaakt over de reikwijdte van de controle. Wij bevestigen dat de definitieve reikwijdte van de controle gelijk is aan die in het controleplan. Onderstaand hebben wij een samenvatting opgenomen.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

De kwaliteit van uw jaarverslag is goed

Informatiewaarde is voldoende

Jaarrekening en jaarverslag zijn
verenigbaar

Ons oordeel is gebaseerd op de leesbaarheid, concreetheid en kwaliteit van de analyses. Dit alles vanuit raadspectatief. Klik [hier](#) voor een nadere toelichting.

Wij zijn verplicht vast te stellen of wij op grond van de informatie verkregen in onze controle onjuistheden hebben geconstateerd die gebruikers van de jaarrekening zouden kunnen beïnvloeden. Dit is niet het geval.

Kwaliteit paragrafen toereikend

Jaarverslag voldoet aan eisen BBV

Wij hebben vastgesteld of alle verplichte informatie in de paragrafen is opgenomen. Daarnaast hebben wij de informatiewaarde van de paragrafen beoordeeld. Klik [hier](#) voor een nadere toelichting.

In het BBV zijn diverse eisen opgenomen voor de vorm en inhoud van het jaarverslag. Wij hebben vastgesteld dat uw jaarverslag voldoet aan het BBV.

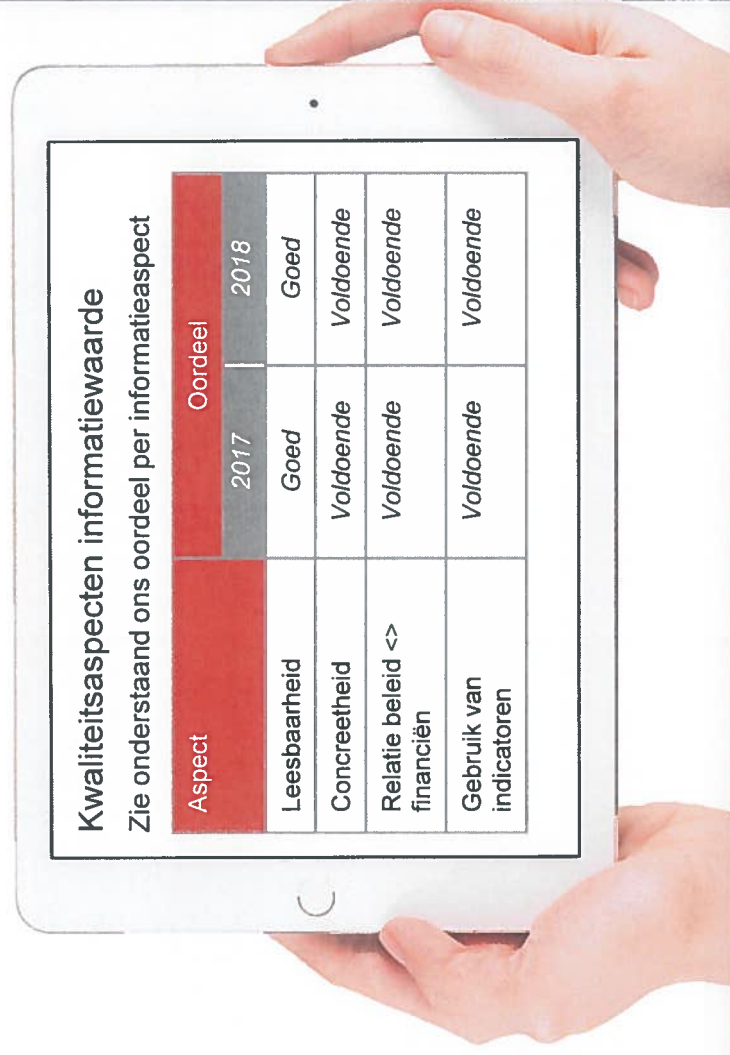
Informatiewaarde jaarverslag

Het jaarverslag start met een inleiding waarin het jaar op hoofdlijnen wordt beschreven en vervolgens een uiteenzetting van de resultaten. Dit geeft het jaarverslag een duidelijke kapstok en geeft inzicht in de verschillen tussen realisatie en begroting. In het financieel beeld zijn de toelichtingen op de verschillen in baten en lasten en mutaties in de reserves opgenomen.

In de analyse per programma is de ambitie gekoppeld aan de doelstelling voor 2018, welke acties zijn uitgevoerd op basis van indicatoren. Hierdoor is de voortgang op de doelstellingen zichtbaar gemaakt. Voor de niet behaalde doelstellingen is niet direct duidelijk waardoor dit verschil wordt veroorzaakt.

In het jaarverslag is de koppeling gemaakt met de afronding van de bestuursperiode 2015-2018 'Verantwoord anders' en ook de doorkijk naar de bestuursperiode 2018-2022 'Door verbinding naar resultaat' is meegenomen op hoofdlijnen. Het is verder per indicator niet duidelijk wat de impact is op begrotingsjaar 2019.

De koppeling aan de financiële realisatie worden op programmaniveau gemaakt. Wij bevelen aan (conform voorgaande jaren) om de twee afzonderlijke documenten (jaarverslag en jaarrekening) te bundelen tot één jaarstuk. De koppeling tussen de inhoudelijke realisatie en uiteindelijk de financiële analyse kan hierdoor mogelijk verder worden verbeterd.

Kwaliteitsaspecten informatiewaarde

Zie onderstaand ons oordeel per informatieaspect

Aspect	Oordeel	
	2017	2018
Leesbaarheid	Goed	Goed
Concreetheid	Voldoende	Voldoende
Relatie beleid <> financiën	Voldoende	Voldoende
Gebruik van indicatoren	Voldoende	Voldoende

Kwaliteit van de paragrafen

De opgenomen paragrafen in de jaarrekening geven veel relevante informatie.

De paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing geeft een duidelijke toelichting bij de opgenomen risico's. Ook zijn de ontwikkelingen opgenomen rondom het proces van risicobeheersing en kwaliteitsverbetering. Verdere verbetering van inzicht is mogelijk door prioritering aan te brengen, de risico's te kwantificeren (kans * impact) en te vergelijken met het weerstandsvermogen. Een overkoepelend overzicht/dashboard kan de leesbaarheid vergroten.

De paragraaf verbonden partijen is overzichtelijk ingericht. We bevelen aan om ook inzicht te geven in de koppeling tussen de verbonden partijen en het beleid van de verschillende programma's.

In de paragraaf bedrijfsvoering is een duidelijke uiteenzetting opgenomen van de gerealiseerde doelen in de bedrijfsvoering. Hierin is ook duidelijk het resultaat van cultuuronderzoek en organisatie ontwikkeling beschreven.

De toelichting in de paragraaf grondbeleid is goed, maar zou meer inzicht verschaffen indien informatie per project niet alleen in jaarrekening, maar ook in het verslag zou terugkomen. Dit heeft als voordeel dat u in een oogopslag de ontwikkelingen in het project en de financiële consequenties kunt volgen.

Oordeel per paragraaf

Zie onderstaand hoe wij de informatiewaarde per paragraaf beoordelen.

Paragraaf	Oordeel	
	2017	2018
Lokale heffingen	Voldoende	Voldoende
Weerstandsvermogen en risicobeheersing	Voldoende	Voldoende
Financiering	Goed	Goed
Grondbeleid	Voldoende	Voldoende
Onderhoud kapitaalgoederen	Voldoende	Voldoende
Verbonden partijen	Goed	Goed
Bedrijfsvoering	Voldoende	Voldoende

4.116

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Prestatielevering sociaal domein in 2018 verder ingericht

In 2018 is de afsluiting van het sociaal domein uitgevoerd volgens de door gemeente Steenwijkerland opgestelde controleaanpak. Steenwijkerland heeft ten behoeve van de prestatielevering net als voorgaand jaar gebruik gemaakt van bevestigingen bij persoonsgebonden budgetten (PGB) en productieverantwoordingen en finale kwijtingen voor zorg in natura (ZIN).

In onderstaande tabel is een samenvatting van de fouten en onzekerheden weergegeven.

Op de [volgende pagina](#) zijn de bevindingen verder toegelicht.

Bevinding	2018		2017	
	Fout	Onzeker	Fout	Onzeker
Rechtmatigheid PGB betalingen SVB	55		107	
Kasstelsel SVB verantwoording		92		119
Prestatielevering WMO Zorg in Natura (getrouwheid)	14	246		695
Prestatielevering Jeugd Zorg in Natura (getrouwheid)	493	890	241	316
Prestatielevering PGB		736		

Prestatielevering sociaal domein in 2018 verder ingericht

Te hanteren foutmarge vanuit de rapportage SVB

Ten aanzien van de pgb-bestedingen Jeugdzorg en Wmo constateren we dat de externe accountant van de SVB diverse bevindingen heeft ten aanzien van rechtmatigheid. De landelijke foutpercentages zijn specifiek gebaseerd op de materiële fouten. Aan de hand van de eerder uitgebrachte projectiebrieven wordt de verwachte fout voor gemeente Steenwijkerland berekend. Voor Steenwijkerland bedraagt deze fout €55.000. De gemeente kan hierop geen werkzaamheden uitvoeren om deze fouttoleranties verder naar beneden te brengen.

De verantwoording van de SVB bevat alleen de in 2018 daadwerkelijk uitbetaalde PGB budgetten. Dit betekent dat PGB-bestedingen die in 2019 zijn uitbetaald maar betrekking hebben op 2018 geen onderdeel zijn van de verantwoording. Hierop zijn ook geen aanvullende controles uitgevoerd. Dit leidt tot een onzekerheid in de jaarrekening voor een bedrag van € 92.000.

Prestatielevering Jeugd en WMO PGB

Gemeente Steenwijkerland heeft bevestigingen naar circa 80% van de PGB-cliënten gestuurd om de prestatielevering van de zorg vast te stellen. Meer dan 50% van deze bevestigingen is retour ontvangen, ter waarde van een bedrag van €726.000. De totale lasten voor de PGB bedragen €1.462.000. Derhalve is het verschil van €736.000 aangemerkt als onzekerheid. Dit is ook als controleverschil opgenomen.

Productieverantwoordingen Jeugd en WMO ZIN

Vanaf 2018 heeft gemeente Steenwijkerland de facturatie van jeugd in eigen beheer overgenomen van RSJ. Dit betekent dat over 2018 geen verantwoording van de RSJ wordt ontvangen met daarin de door de accountant van de RSJ gecontroleerde lasten. Steenwijkerland heeft afspraken met RSJ gemaakt over de productie-verantwoordingen inzake jeugd. Gemeente Steenwijkerland heeft de prestatielevering vastgesteld, net als bij Wmo, door middel van productieverantwoordingen en finale kwijtingen verricht. Hieruit komen onzekerheden en fouten uit als gevolg van verschillen tussen productie-verantwoordingen en de administratie Steenwijkerland, niet verrichte finale kwijtingen en geen goedkeurende controleverklaringen bij productieverantwoordingen. Zie voor overzicht van de geconstateerde fouten en onzekerheden de [pagina hiervoor](#).

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

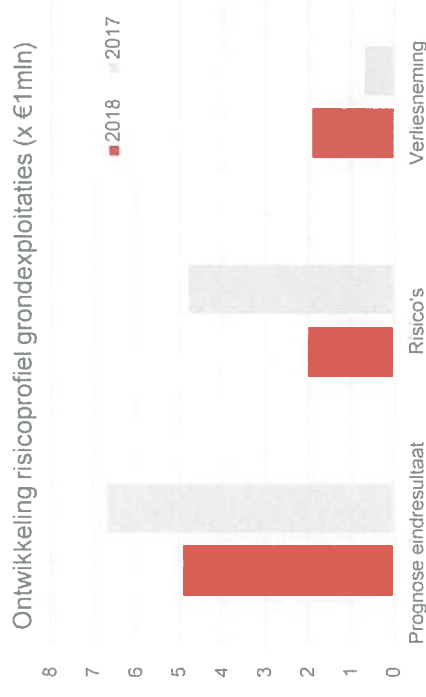
begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Ontwikkeling grondexploitaties 2018

Toelichting ontwikkelingen 2018

Voor de 15 winstgevende projecten geldt dat er in overeenstemming met de POC (percentage of completion) methode €0,3 miljoen winst is genomen. We hebben vastgesteld dat bij de berekening van de winst het risicobedrag inzake de bedrijventerreinen niet in de formule is opgenomen. Hierdoor is de winst voor de bedrijventerreinen €0,2 miljoen te hoog weergegeven. Overkoepelend is er sprake van verliesneming, namelijk €1,9 miljoen.

Er zijn veel woningkavels verkocht in 2018. Wat betreft het grootste project, Komputkazerne, is dit jaar €2,2 miljoen aan grondverkoop gerealiseerd. Daarnaast zijn €1,5 miljoen aan kosten gemaakt. Het grootste deel van de kosten zijn inmiddels gemaakt, er dient nog ongeveer 54% van de opbrengsten te worden gerealiseerd. Op dit moment zijn er veel opties waardoor de verwachting is dat verwachte gronduitgifte voor 2019 haalbaar is.

Wat betreft bedrijventerreinen lopen de grondverkoop achter op de verwachting.

Onderwerpen grondexploitaties die uw aandacht vragen

Vormen voorziening grondexploitaties

Gemeente Steenwijkerland kent geen voorziening grondexploitaties. Verwachte verliezen op grondexploitaties worden direct afgeboekt. De verliezen worden direct ten laste van de Algemene reserve grondexploitatie of wanneer het gaat om sociale woningen ten laste van reserve Volkshuisvesting gebracht.

Een afboeking in de grondexploitaties mag niet meer worden teruggenomen als het beter gaat met de grondexploitatie. Mogelijkheid bestaat hierdoor dat bij het einde van een grondexploitatie winst wordt verantwoord terwijl in het verleden al diverse afboekingen zijn doorgevoerd op dit project. Het vormen van een

voorziening in plaats van het doorvoeren van afboekingen zorgt voor een transparanter beeld. In de jaarrekening wordt in dat geval per project het daadwerkelijk te verwachten negatieve resultaat gepresenteerd in de vorm van de voorziening. De huidige systematiek voldoet aan het BBV, echter op grond van het meer transparant maken en het eerder kunnen terugnemen van positieve effecten in projecten hebben wij het college sinds 2016 geadviseerd om de huidige financiële verwerking te heroverwegen.

Programmering bedrijventerreinen

Voor de komende jaren verwacht gemeente Steenwijkerland relatief veel gronden voor bedrijven-terreinen uit te geven (tot 2021 betreft dit 4 ha). Dit is in vergelijking met de historisch uitgegeven kavels een optimistische prognose.

In 2017 is door de provincie Overijssel een onderzoek uitgevoerd naar de regionale markt voor bedrijventerreinen. Dit onderzoek is vertaald naar provinciale afspraken.

Op basis van de provinciale afspraken en het onderzoek is de geschatte vraag naar bedrijventerreinen in Steenwijkerland circa 53 ha in de periode 2016 tot en met 2026. In werkelijkheid is door de gemeente Steenwijkerland sinds 2016 in totaal circa 1,4 ha uitgegeven. Wij adviseren u te onderzoeken waardoor het verschil tussen de theoretische vraag en de praktijk ontstaat. Onderzoek door de provincie alleen is niet afdoende.

Tegelijkertijd zien we dat gemeente Steenwijkerland naar andere invulling aan het kijken is wat betreft project Boterberg. Steenwijkerland is voornemens om een deel van de gronden tijdelijk in te zetten als zonnepark en na een periode van 15 jaar deze gronden alsnog uit te geven. Er zijn beheersmaatregelen getroffen om de maximale looptijd van 10 jaar te verlengen naar 20 jaar door in de berekening na 10 jaar geen verwachte opbrengstenstijging mee te nemen. We zijn akkoord met deze verwerking.

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

resultaten
bedrijfsvoering

begrotings-
rechtmatigheid

financiële
positie

Grondexploitaties toegelicht

Wijzen van doorbelasting van kosten

Gemeente Steenwijkerland maakt indirecte kosten die worden doorbelast aan de individuele grondexploitatieprojecten door middel van een verdeelsystematiek.

Deze indirecte kosten zijn echter niet geraamd in de grondexploitatieberekeningen. In de actualisatie van de grondexploitaties is dit via een budgetmutatie gewijzigd, waardoor de toekomstig verwachte door te belasten kosten zijn geraamd in de grondexploitaties. Omdat dit voorgaande jaren niet in de raming is meegenomen, gaat dit om een schattingswijziging. De effecten hiervan zijn zichtbaar in de eindwaarde van de grondexploitaties. Per saldo leidt dit tot hogere toekomstig geraamde lasten van €1,5 miljoen. Dit leidt tot een nauwkeurigere schatting van het toekomstige grondexploitatie resultaat.

Discontering

Gemeente Steenwijkerland bepaald op basis van de looptijd van een grondexploitatie een gemiddelde rentefactor waartegen de toekomstige opbrengsten en kosten contant worden gemaakt. Hierbij wordt door Steenwijkerland niet de rentevoorschriften van het BBV gevolgd waarin staat dat het rentepercentage van 2% moet worden gebruikt. Doordat de impact beperkt is, leidt dit niet tot een controleverschil.

Korputkazerne

Het project Korputkazerne is vanuit de grootste grondexploitatie van gemeente Steenwijkerland. De boekwaarde per 31 december 2018 bedraagt €13,2 miljoen, dit is ruim 75% van de boekwaarde van de totale grondexploitaties. Er heeft een ruime verliesneming in 2018 plaatsgevonden van €0,8 miljoen.

De looptijd van het project is in 2018 verlengd met vijf jaar naar 2028. De verwachte uit te geven gronden zijn door deze verlening gelijkmatig verdeeld over de komende jaren naar een fasering die past bij de verkopen van afgelopen jaren. Op grond van de huidige interesse, bijvoorbeeld middels opties, lijkt de realisatie van grondverkoop haalbaar.

Daarnaast is er wat betreft projectmatige uitgifte van gronden met externe ontwikkelaars een inhaalslag gemaakt in 2018.

Schattingen ruimtelijk domein zijn voorzichtig

Oordeel bij de
jaarrekening

Bij het opstellen van de jaarrekening maakt het college belangrijke schattingen. We hebben de schattingen die het college heeft gemaakt bij het opstellen van de jaarrekening 2018 beoordeeld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van onze bevindingen met de bijbehorende motivering.

De schattingen inzake waardering materiële vaste activa uit hoofde van afschrijvingen en waardering vastgoed zijn toegelicht in paragraaf [resultaten bedrijfsvoering](#).

Oordeel	Schattingspost			Oordeel	Toelichting
Jaarverslag					
Jaarrekening					
WNT	Waardering voormalig NIEGG's	•			In 2018 heeft gemeente Steenwijkerland de marktwaardetoets uitgevoerd, zie voor toelichting: marktwaardetoets van voormalig NIEGG's
SiSa	Waardering grondexploitaties	•			Zie voor toelichting: parameters grondexploitatie
Interne beheersing					
Fraude(risico)					

Marktwaardetoets van voormalig NIEGG's in 2018 uitgevoerd, geen sprake van afwaardering

In 2016 heeft een wijziging in het BBV plaatsgevonden ten aanzien van de niet in exploitatie genomen gronden (NIEGG). Dit zijn gronden waarvoor wel een stelling voornemen bestaat om deze als grondexploitatie te ontwikkelen, maar waarvoor nog geen grondexploitatieplan en –begroting door de raad is vastgesteld. Met ingang van 2016 worden deze gronden onder de materiële vaste activa gerubriceerd in de jaarrekening. Voor deze gronden moet uiterlijk in 2019 een marktwaardetoets (taxatie) plaatsvinden om vast te stellen of de marktwaarde niet lager ligt dan de boekwaarde. Is dit wel zo, dan dient een afwaardering plaats te vinden.

Wij hebben vastgesteld dat deze marktwaardetoets in 2018 heeft plaatsgevonden. Voor 40% van de totale waarde ad €2,6 miljoen aan strategische gronden is reeds in 2015 een taxatie uitgevoerd. Deze gronden zijn gewaardeerd tegen €4,40 per m². Voor de overige gronden is er sprake van agrarische gronden. Door de interne taxateur is op basis van externe bronnen (waaronder kadaster) vastgesteld dat deze gronden allen een gemiddelde waarde in 2018 van ruim > €5 per m² vertegenwoordigen. De waardering van deze gronden is €3,66 per m² en een afwaardering is hiermee niet van toepassing. Volgens de BBV-richtlijnen mag de waarde niet worden verhoogd naar een hogere taxatiewaarde.

De parameters grondexploitaties zijn consistent ingeschat

De waardering van uw grondexploitaties is voor een groot deel afhankelijk van schattingen. Om inzicht te krijgen in de financiële risico's stelt de gemeente exploitatieoverzichten op waarin een schatting is opgenomen van de te maken kosten en opbrengsten. Aan deze schattingen liggen diverse parameters en uitgangspunten ten grondslag. In onderstaande tabel zijn onze bevindingen weergegeven.

Schattingspost	Oordeel	Toelichting
Gehanteerde rekenrente	●	Gemeente Steenwijkerland rekent met een rekenrente van 1,25% voor toekomstige kosten en opbrengsten. Dit percentage is gekoppeld aan de feitelijk betaalde rente voor financiering en het resultaat van een berekening. Overigens is de gehanteerde disconteringsrente niet juist, dit is reeds toegelicht op deze pagina .
Kostenstijging	●	De verwachte kostenstijging voor de openbare werken wordt gehandhaafd op 2%. Dit komt overeen met het langjarig gemiddelde van de afgelopen 10 jaar en past binnen het streven van de ECB om voor toekomst op een inflatie van 2% uit te komen. Het is wel van belang de verwachte kostenstijgingen te monitoren en jaarlijks te actualiseren.
Opbrengstenstijging en gehanteerde verkoopprijzen	●	Wat betreft de verwachte opbrengstenstijging wordt overeenkomstig afgelopen jaar gerekend met 1,5%.
Gehanteerde programmering	●	Wat betreft programmering van bedrijventerreinen verwacht de gemeente veel gronden uit te geven in de komende jaren. Dit is optimistisch in vergelijking met de historisch uitgegeven gronden. De toelichting is uitgewerkt in de paragraaf ruimtelijk domein
	controleverschil	
	optimistisch	
	evenwichtig	
	voorzichtig	
	controleverschil	

Specifieke dossiers uit de bedrijfsvoering toegelicht

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

De gemeente Steenwijkerland stemt in met opheffing IGSD, werk en inkomen vanaf 2020 in eigen beheer.

Begin 2019 heeft de gemeenteraad besloten om akkoord te gaan met het opheffen van de intergemeentelijke Sociale dienst (IGSD). De deelnemende gemeenten

Steenwijkerland en Westerveld zijn voornemens om per 1 januari 2020 één toegang te openen voor zowel de participatiewet (werk en inkomen via IGSD) en de taken van het sociaal domein.

De gemeenten hebben op basis van een sociaal plan toegezegd dat de medewerkers van de IGSD allen zullen worden overgenomen. Voor de transitie van de IGSD (ook samenvoeging met NWD) is er door de raad een frictiekosten reserve ingesteld (stand eind 2018: €260.000). Uit deze reserve zullen kosten worden gedekt ten behoeve van transitieplan/projectleider.

We kunnen instemmen met de classificatie van deze kosten als een reserve. Op grond van de BBV grondslagen inzake een reorganisatievoorziening wordt op dit moment niet voldaan aan de voorwaarden voor het vormen van een voorziening. Er kan geen betrouwbare schatting worden gemaakt van hoe de transitie (en sociaal plan op medewerker niveau per gemeente) eruit komt te zien. We stemmen derhalve in met het niet vormen van een voorziening. In 2019 zal moeten worden beoordeeld in hoeverre een voorziening getroffen moet worden.

In de jaarrekening heeft de gemeente de opheffing van de GR toegelicht en de gevolgen voor de gemeente adequaat toegelicht.

Kasgeldlimiet overschreden in eerste en tweede kwartaal 2018

In het eerste en tweede kwartaal 2018 is het kasgeldlimiet overschreden met in totaal circa €1,5 miljoen. Door het aantrekken van nieuwe langlopende financiering is deze overschrijding niet van toepassing geweest in de andere kwartalen in 2018. Deze toelichting is ook in de jaarrekening opgenomen. Het betreft een bevinding met betrekking tot de formele rechtmatigheidsaspecten en niet op de financiële rechtmatigheid. Derhalve weegt deze niet mee in ons oordeel bij de jaarrekening.

Specifieke dossiers uit de bedrijfsvoering toegelicht

Juridische claims en geschillen leiden in 2018 niet tot het opnemen van een verplichting in de jaarrekening

Via besprekingen met uw organisatie, het opvragen van informatie bij uw advocaten en het beoordelen van uw juridische kosten stellen wij vast of er sprake is van juridische claims/geschillen die een materieel effect kunnen hebben voor uw jaarrekening.

We hebben voorgaand jaar gerapporteerd over een rechtszaak tegen een woonstichting. De rechtszaak hangt samen met opgelegde rioolheffing over de jaren 2013 tot en met 2015 (inclusief bezwaar voor de jaren erna tot en met 2018). De totale omvang van de heffingen wordt berekend op maximaal €500.000 per jaar. In het hoger beroep bij het gerechtshof Arnhem is eind februari 2018 de gemeente in het gelijkgesteld en blijven de aanslagen rioolheffingen gelden. De rechtszaak is tot en met begin mei 2019 nog niet afgehandeld. De tegenpartij is in cassatie gegaan.

Naaast bovenstaande zaak heeft de gemeente begin 2019 een schadeclaim ad €3 miljoen ontvangen van een veehouder. De gemeente wordt aansprakelijk gesteld voor verontreiniging van het rioolwater. De huisadvocaat van de gemeente geeft aan dat het niet waarschijnlijk is dat de geclaimde schade een causaal verband heeft met de door de veehouder opgenomen oorzaak en dat het schadebedrag buitenproportioneel hoog lijkt.

De gemeente Steenwijkerland in het jaarverslag de oorzaak, status en mogelijke impact duidelijk toegelicht. Op grond van deze ontwikkeling na balansdatum is er terecht geen verplichting verantwoord ultimo 2018.

De verslaggevingseisen rondom activering uren zijn aangescherpt

Via een uitspraak van de commissie BBV gerelateerd aan de notitie materiele vaste activa en notitie overhead heeft een aanscherping plaatsgevonden van de regels omtrent het activeren van directe uren. Uren en/of salarislasten die rechtstreeks toe te rekenen zijn aan een activum moeten namelijk worden geactiveerd.

Binnen de gemeente zijn een aantal medewerkers belast met het bijhouden van een urenregistratie, namelijk de medewerkers die uren dienen te verantwoorden op: grondexploitaties, riolering en subsidiabele projecten. We hebben een controle uitgevoerd op de verantwoorde uren in 2018 om te beoordelen of deze terecht zijn geactiveerd. Daarnaast hebben we voor investeringen (ook buiten grondexploitaties, riolering en subsidiabele projecten) waar verwacht zou worden dat er uren worden geactiveerd gecontroleerd of er uren zijn verantwoord.

Wij hebben vastgesteld dat de uren juist en volledig zijn verantwoord op materiële vaste activa.

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

detailbevindingen
jaarrekening

sociaal domein

ruimtelijk
domein

begrotings-
rechtmatigheid

resultaten
bedrijfsvoering

financiële
positie

Specifieke dossiers uit de bedrijfsvoering toegelicht

Verhoogd risico naleving EU aanbestedingsrichtlijnen externe inhuur

Met de wijzigingen in de aanbestedingswet per 1 juli 2016 en specifiek de afschaffing van het onderscheid tussen 2a dienstverlening (volledige aanbestedingsregels van toepassing) en 2b dienstverlening (verlicht regime) is het risico op onrechtmatigheden met betrekking tot externe inhuur toegenomen. Contracten voor 1 juli 2016 vielen voor externe inhuur al snel onder het verlichte regime, dat is nu niet langer het geval.

Binnen de gemeente vindt veel inhuur van personeel plaats. Indien contracten geclusterd moeten worden, kunnen deze gezamenlijk boven de Europese aanbestedingsgrens voor diensten uitkomen. Het risico bestaat dat individuele contracten ten onrechte niet gezamenlijk zijn aanbesteed, wat leidt tot het niet voldoen aan wet- en regelgeving.

Wij adviseren u uw interne procedures (inclusief naleving hiervan), de dossiervoering en de interne controles op externe inhuur aan te scherpen. Specifiek het zichtbaar documenteren van de verwachting dat een contract voor een bepaalde periode/project niet boven de EU aanbestedingsrichtlijn uit zal komen is een aandachtspunt.

Er zijn met betrekking tot de controle 2018 geen onrechtmatigheden geïdentificeerd.

Schattingen domein bedrijfsvoering zijn evenwichtig

Bij het opstellen van de jaarrekening maakt het college belangrijke schattingen. We hebben de schattingen die het college heeft gemaakt bij het opstellen van de jaarrekening 2018 beoordeeld. Onderstaande tabel geeft een overzicht van onze bevindingen met de bijbehorende motivering.

Schattingspost	Oordeel	Toelichting
Waardering materiële vaste activa (afschrijvingen)	●	De verwachte levensduur van de verschillende activacategorieën en daarmee de afschrijvingspercentages zijn evenwichtig en consistent bepaald en in lijn met hetgeen gebruikelijk is. Evenals vorig jaar vinden wij de afschrijvingsduur op schoolgebouwen/onderwijshuisvesting aan de optimistische kant. De verwachte levensduur van deze gebouwen wordt op 60 jaar geschat. Wij beoordelen daarom deze inschatting als optimistisch.
Waardering materiële vaste activa (BBV notitie vastgoed)	●	Op vastgoed met een maatschappelijke functie (bijvoorbeeld schoolgebouwen) mag niet afgewaardeerd worden. Op vastgoed met een economische functie moet dat wel indien de marktwaarde lager is dan de boekwaarde. Wij concluderen dat de inschattingen van het college ten aanzien van de waardering van het vastgoed evenwichtig tot stand zijn gekomen.
Waardering debiteuren en overige uitzettingen	●	Het college heeft voor de verschillende debiteuren en overige uitzettingen een inschatting gemaakt ten aanzien van de inbaarheid. Hier zijn geen bijzonderheden bij geconstateerd.
Juistheid en volledigheid voorziening APPA	●	De voorziening wethouderspensioenen (APPA) van €2,4 miljoen per ultimo 2018 is onderbouwd door actuele actuariële berekeningen die zijn gemaakt door een externe serviceorganisatie. Wij hebben deze berekening getoetst en hieruit komen geen materiële verschillen
Volledigheid overlopende passiva en overige schulden	●	Wij kunnen instemmen met de volledigheid van de overlopende passiva en overige schulden.
	controleversl	
	optimistisch	
	evenwichtig	
	voorzichtig	
	controleversl	

Begrotingsrechtmatigheid

Een onderdeel van onze rechtmatigheidscontrole betreft de naleving van het budgetrecht van de raad. Is op programma of kredietniveau niet meer besteed dan waar u als raad toe besloten heeft. Overschrijdingen zijn in sommige gevallen onrechtmatig.

In de jaarrekening heeft gemeente Steenwijkerland per programma op taakvelden inzicht gegeven of er sprake is van een budgetoverschrijding of – onderschrijding. Voor de afwijkingen is een toelichting opgenomen waarom omvang en oorzaak van de overschrijding wordt omschreven. In het hoofdstuk rechtmatigheid wordt aangegeven dat overschrijdingen passend zijn binnen het bestaande beleid. Hierdoor keurt de Raad de overschrijding goed met het vaststellen van de jaarrekening. De grootste overschrijdingen hangen samen met het beleid Participatiewet en het sociaal domein (tekorten), de resultaten van grondexploitaties (zoals Boterberg) en een aantal bestuurszaken (met name in voorziening pensioenoverdracht berekening ultimo 2018 als gevolg van de verkiezingen).

In onze controle hebben wij geen overschrijdingen geconstateerd die onrechtmatig zijn en meewegen in het oordeel van de controleverklaring.

De jaarrekening laat een goede financiële positie zien

De jaarrekening 2018 laat een goede financiële positie zien. Hiermee wordt de lijn vanuit voorgaande jaren doorgetrokken.

De netto schuldquotes geven inzicht in het niveau van de gemeentelijke schuldenlast ten opzichte van de eigen middelen. De netto quotes zijn verder gedaald: de baten zijn namelijk meer gestegen dan de langlopende schulden. Voor de langlopende schulden blijft de verhouding gelijk, er is een nieuwe lening aangetrokken ad €6 miljoen daartegenover staat een aflossing van €6,7 miljoen (waarvan €2,8 miljoen een vervroegde aflossing van een woningcorporatie betreft). Het verschil tussen de netto schuldquote en de gecorrigeerde netto schuldquote laat zien dat tegenover de aangetrokken leningen uitzettingen staan.

De solvabiliteit geeft aan in welke mate de gemeente aan de financiële verplichtingen kan voldoen. Het is belangrijk om de solvabiliteit te zien in relatie tot de geschatte risico's en het weerstandsvermogen. Het weerstandsvermogen voor Steenwijkenland bedraagt €11 miljoen ultimo 2018 en is in lijn met voorgaand jaar. De gemeente heeft in de risicoparaagraaf bij veel risico's het maximale risico opgenomen. Ervan uitgaande dat de kans klein is dat alle risico's zich voordoen in een jaar en voor het maximale bedrag, is het weerstandsvermogen toereikend.

Het kengetal grondexploitaties geeft de boekwaarde van de grondexploitaties in relatie tot de totale baten weer. In de [paraagraaf ruimtelijk domein](#) hebben we de risico's en de aard van de projecten in de grondexploitaties toegelicht.

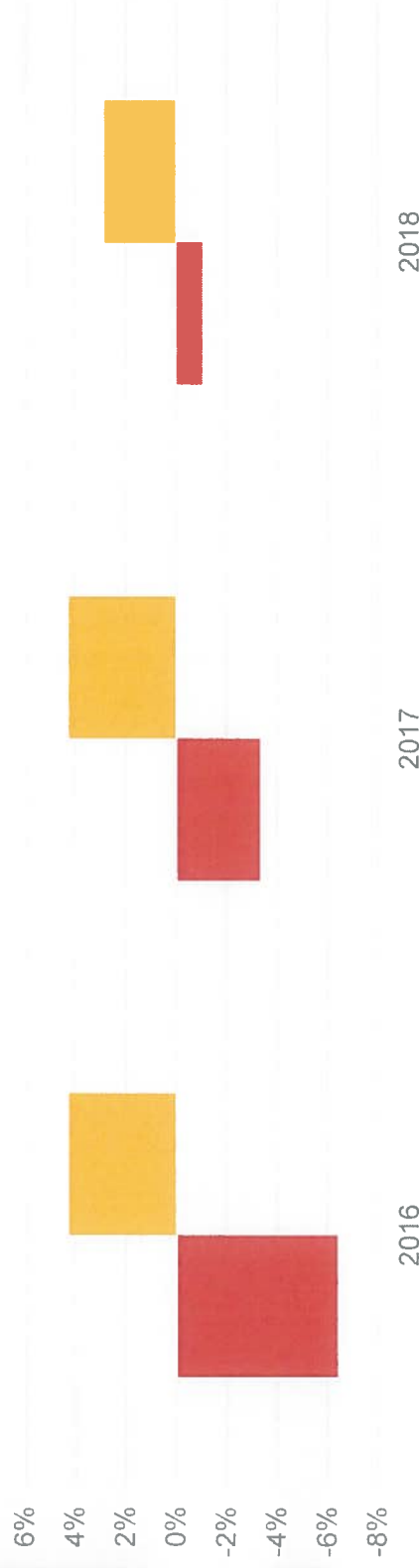
De belastingcapaciteit ligt onder het landelijk gemiddelde. Het is een beleidsmatige keuze van de gemeenteraad om het niveau van de belastingdruk vast te stellen. De structurele exploitatieruimte is 2%. Dat wil zeggen dat structurele lasten naar verhouding met meer structurele baten worden gedekt. De programmabegroting 2019-2022 geeft ook een structureel sluitend beeld.

Kengetallen	Gemeente Steenwijkenland			Landelijk	
	2018	2017	2018*	2018*	2017
Netto schuldquote	52%	58%	69%	69%	70%
Netto schuldquote gecorrigeerd	43%	45%	62%	62%	61%
Solvabiliteit	35%	38%	33%	33%	33%
Grondexploitaties	14%	18%	17%	17%	20%
Belastingcapaciteit	84%	87%	102%	102%	102%
Structurele exploitatieruimte	2%	0%	1%	1%	0,6%

* op basis van de begroting 2018

De realisatie is meer in lijn met de bijgestelde begroting

Oordeel bij de jaarrekening	
Oordeel	
Jaarverslag	
Jaarrekening	
WNT	
SiSa	
Interne beheersing	
Fraude(risico)	

■ % verschil lasten werkelijk/begroting ■ % verschil baten werkelijk/begroting

In bovenstaande grafiek ziet u de afwijkingen tussen de begrote en werkelijk gerealiseerde baten (gele vlakken) en de begrote en werkelijke lasten (oranje vlakken) over de afgelopen drie jaar. Hieruit blijkt dat de tendens qua afwijking gelijk is (meer baten dan begroot en minder lasten dan begroot). De afwijkingen ten opzichte van de begroting nemen hierbij af in omvang.

Voor 2018 ging de primitieve begroting uit van een saldo (voor mutaties reserves) van €2,6 miljoen negatief. In de begroting na wijziging is dit bijgesteld tot een saldo van €10,4 miljoen negatief verwacht. Het saldo van de gerealiseerde baten en lasten komt op een resultaat van €5,6 miljoen negatief. Het verschil tussen het saldo begroot en werkelijk bedraagt daarmee €4,8 miljoen voordelig. Op basis van de huidige toelichting in de jaarrekening valt nog niet volledig op te maken hoe dit verschil tot stand komt, we bevelen gemeente Steenwijkerland om ook deze afwijkingen toe te lichten. Het voordelig resultaat na bestemming ad €760k is €312k nadeliger dan de actuele begroting. Dit wordt vooral veroorzaakt door het nadelig resultaat op inkomensregelingen (€685k) en de apparaatskosten van de IGSD (€288k).

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

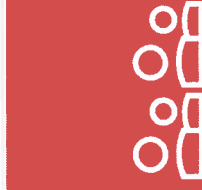
De bezoldiging van uw topfunctionarissen is juist verantwoord in de WNT-bijlage

Als onderdeel van onze controle hebben wij de nalevering van de Wet Normering Topinkomens (WNT) gecontroleerd. Uit onze controle blijken geen bevindingen. Op grond van de wet zijn de griffier en de gemeentesecretaris aangewezen als topfunctionaris. Hun bezoldiging is juist en volledig verantwoord in de bijlage WNT in uw jaarstukken.

Wilt u meer weten over de WNT? Kijkt u dan op:
<https://www.topinkomens.nl>

Bijlage Wet Normering Topinkomens (WNT)

U heeft vier topfunctionarissen verantwoord in de jaarrekening 2018. Hierbij is, naast de griffier, sprake van 3 gemeentesecretaris functies: een voormalige functie (2017), een waarnemende functie (deel 2017 en 2018) en een nieuwe functie (2018). Alle topfunctionarissen zijn in loondienst.

U heeft in 2018 geen ontslagvergoedingen uitgekeerd

Controleverklaring gemeente Steenwijkerland bevat paragraaf inzake overige aangelegenheden anticumulatiebepaling WNT

Met ingang van 2018 gelden nieuwe WNT-regels voor de samenloop van topfuncties bij verschillende WNT-instellingen. Deze anticumulatiebepalingen regelen dat de som van de bezoldigingen van iemand die uitvoerende topfuncties uitoefent bij meerdere rechtspersonen of instellingen, niet hoger mag zijn dan het van toepassing zijnde bezoldigingsmaximum. In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2018 hebben wij geen controle uitgevoerd op de naleving van deze anticumulatiebepalingen. Dit hebben wij in onze controleverklaring bij uw jaarrekening in een paragraaf inzake overige aangelegenheden tot uitdrukking gebracht.

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Oordeel

Jaarverslag

Jaarrekening

WNT

SiSa

Interne beheersing

Fraude(risico)

Bijlagen

Geen bevindingen in de SiSa-bijlage

Wij hebben in onze controle specifieke werkzaamheden verricht om een oordeel te kunnen geven over de getrouwheid en rechtmatigheid van de financiële verantwoordingsinformatie in de SiSa bijlage bij de jaarrekening 2018.

Voor de bevindingen uit onze controle gelden op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden ('BADO') zwaardere rapporteringstoleranties dan voor andere onderdelen van de reguliere jaarrekening.

De rapporteringstolerantie is per specifieke uitkering:

- €12.500 indien de omvangsbasis kleiner dan of gelijk is aan €125.000;
- 10% indien de omvangsbasis groter dan €125.000 en kleiner dan of gelijk is aan €1.000.000;
- €125.000 indien de omvangsbasis groter is dan €1.000.000.

De rapporteringstolerantie heeft geen consequenties voor de omvang en aard van de controle van specifieke uitkeringen. In onderstaande tabel hebben wij onze bevindingen per specifieke uitkering opgenomen.

Nr	Naam specifieke uitkering	Totale fout of onzekerheid per specifieke uitkering	Totale omvang van de fout of de onzekerheid (in €)	Toelichting fout/onzekerheid
D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet gemeentedeel 2018	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
G2A	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet totaal 2017	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) gemeentedeel 2018	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing
G3A	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) totaal 2017	N.v.t.	N.v.t.	Niet van toepassing

Interne beheersing is van ruim voldoende niveau

In onze rapportage interim bevindingen van 4 december 2018 hebben wij ons beeld gegeven op de interne beheersing van uw gemeente. Onze belangrijkste conclusie was dat de interne beheersing van ruim voldoende niveau is. Wij hebben aanbevelingen gedaan voor het zichtbaar maken van interne beheersmaatregelen (waaronder functiescheidingen in vooral de eerste lijn (afdelingen)). Met betrekking tot informatieveiligheid is vermeld dat het volwassenheidsniveau IT zich positief ontwikkelt en wij in grotere mate op de IT-omgeving kunnen steunen.

In de tabel hiernaast hebben wij kort per proces (in reikwijdte voor de controle) inzichtelijk gemaakt wat de status is van de interne beheersing. Klik [hier](#) voor een toelichting op het lines of defence model. We hebben de processen Grondexploitaties, Verhuur en Participatie toegevoegd ten opzichte van de interim rapportage. We hebben omtrent deze processen geen bevindingen geïdentificeerd. Voor grondexploitaties vindt er op dit moment geen verbijzonderde interne controle plaats op de waardering van de grondexploitaties. Voor verhuur vindt er binnen de eerste lijn geen interne controle plaats.

Legenda

- In opzet ontoereikend
- ◐ In opzet toereikend, maar één of meerdere beheersmaatregelen bestaan in de praktijk niet
- Proces is adequaat opgezet en beheersmaatregelen bestaan
- ◆ Niet van toepassing

BEDRIJFSVOERING

Proces	Line of defence			Tov 2017
	1	2	3	
 <u>Inkopen en betalingen</u>	◐	◐	●	↗
 <u>Aanbestedingen</u>	◐	●	◐	→
 <u>Salarissen</u>	◐	◐	●	↗
 <u>Inkomende subsidies</u>	○	○	●	→
 <u>IT omgeving</u>	◐	●	●	↗

FYSIEK

Proces	Line of defence			Tov 2017
	1	2	3	
 <u>Belastingen en heffingen</u>	◐	●	●	→
 <u>WABO leges</u>	◐	●	●	↗
 <u>Grondexploitaties</u>	●	●	◐	→
 <u>Verhuur</u>	◐	●	●	↗

SOCIAAL

Proces	Line of defence			Tov 2017
	1	2	3	
 <u>Jeugd en Wmo</u>	◐	●	●	↗
 <u>Participatie</u>	●	●	●	→
 <u>Verstrekte subsidies</u>	◐	●	●	→

Wat is het lines of defence model?

Onze controleaanpak is naast het controleren van de jaarrekening gericht op het verbeteren van uw bedrijfsvoering inclusief digitalisering hiervan. In onze controle hanteren wij daarvoor het '3 lines-of-defence' model. Dit model geeft handvatten om te beoordelen waar in de interne beheersing risico's worden ondervangen:

- In de **eerste lijn**: in het primaire proces, onder verantwoordelijkheid van de proceseigenaar.
- In de **tweede lijn**: in de ondersteunende processen zoals financiën en control, waar checks and balances ingericht zijn om fouten te signaleren.
- In de **derde lijn**: in uw verbijzonderde interne controle achteraf.

1^e lijn

Lijnmanagement (Afdelingen)

- Primair verantwoordelijk voor getrouwheid en rechtmatigheid transacties binnen eigen processen
- Verantwoordelijk voor kwalitatieve analyse en toelichting P&C producten

2^e lijn

Ondersteuning (Financiën)

- Ondersteunt de afdelingen bij de uitvoering van de primaire processen.
- Financiën voert bij administratieve verwerking aantal primaire controles uit op de 1^e lijn.

3^e lijn

Interne controle (VIC)

- De VIC voert interne controles uit op de getrouwheid en rechtmatigheid van de financieel kritische processen.
- Adviseert over verbetering in de 1^e en 2^e lijn.

Geen (vermoeden van) fraude, beheersing frauderisico's krijgt meer en meer aandacht

Tijdens onze controle van de jaarrekening 2018 zijn geen aanwijzingen voor fraude aan het licht gekomen. Op basis van onze frauderisicobeoordeling hebben wij de volgende controlewerkzaamheden uitgevoerd:

- Risicoanalyse per proces waarin de drie kenmerken van fraude: rationalisatie, druk en gelegenheid zijn afgezet tegen de kans en de impact.
- Frauderisico besproken met organisatie (waaronder wethouder, gemeentesecretaris, controller).
- We hebben beoordeeld of nevenfuncties van het college en de directie aanleiding gaven tot een verhoogd risico.
- We hebben beoordeeld of er signalen zijn voor een verhoogd risico op fraude vanuit notulen, persberichten en andere (openbare) publicaties.
- Wij hebben ongebruikelijke boekingen (boekingen buiten het normale proces om) in uw administratie gecontroleerd.
- Jaarlijks wordt in het kader van onvoorspelbaarheid een proces/transactie nader geanalyseerd. Dit jaar hebben wij van zowel het college B&W als een aantal medewerkers van de ambtelijke organisatie met financiële sleutelfunctie vastgesteld of er een relatie is met een bedrijf in KvK. Vervolgens hebben we eventuele transacties met deze bedrijven beoordeeld. Uit bovenstaande werkzaamheden zijn geen bijzonderheden voortgekomen.

Beheersing van frauderisico's krijgt meer en meer aandacht

Wij hebben naast onze eigen werkzaamheden tevens beoordeeld in hoeverre het frauderisico intern beheerst wordt. De uitkomsten zijn onderstaand opgenomen:

Aspect	Oordeel
Bewustzijn	Medewerkers worden bewust gemaakt van risico's ten aanzien van fraude en integriteitsaspecten. Er is ook een uitgebreid integriteitsbeleid.
Risicoanalyse	De gemeente Steenwijkerland heeft een risicoanalyse op onderdelen beschikbaar. Er is geen overkoepelende risicoanalyse ten aanzien van fraude en integriteit. Wij adviseren om per sector een risicoanalyse op te stellen en deze periodiek te actualiseren.
Preventieve maatregelen	Preventieve maatregelen zijn ingericht per proces. Belangrijk hierbij zijn de ingerichte beheersmaatregelen op het betaalproces.
Detectieve maatregelen (controle door de VIC)	Maatregelen zijn opgenomen in de IC plannen per proces. Er is een link gelegd tussen beheersingsmaatregelen en fraude-risico's. Aanbeveling is om vanuit processen frauderisico's te actualiseren en in kaart te brengen.

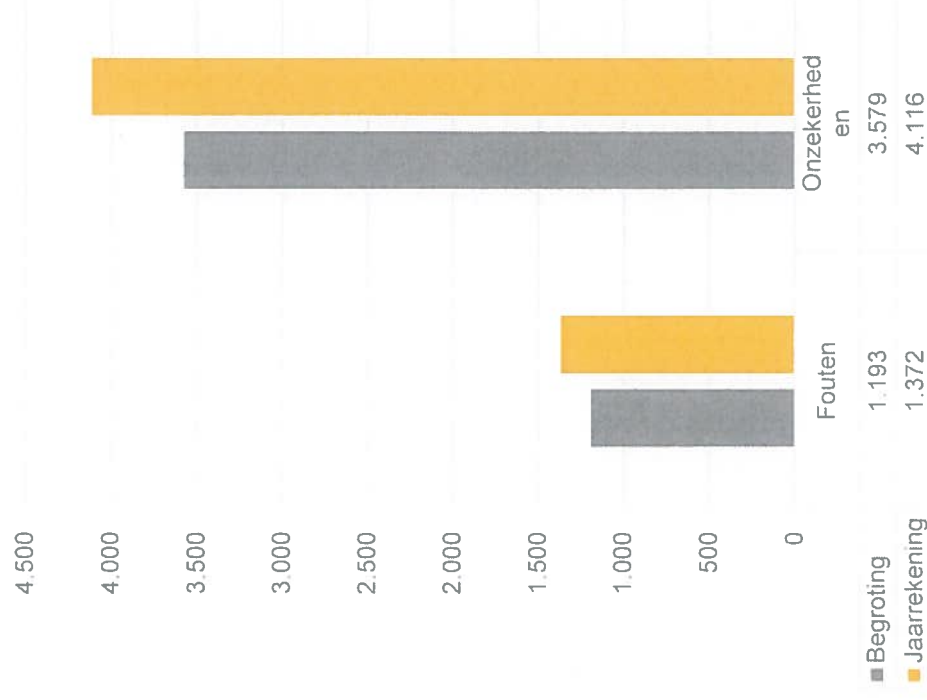
De materialiteit is gedurende de controle toegenomen

De reikwijdte van onze controle wordt beïnvloed door het toepassen van materialiteit. Het begrip 'materieel' wordt toegelicht in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening' in onze controleverklaring.

In het Besluit Accountantscontrole Decentrale Overheden (BADO) zijn de goedkeuringstoleranties bepaald die de accountant ten behoeve van de oordeelsvorming over de jaarrekening van de gemeente hanteert. De grondslag voor het bepalen van deze toleranties betreft de totale werkelijke kosten van de gemeente, inclusief de toevoegingen aan de bestemmingsreserves.

Tijdens de interim hebben we onze materialiteit op basis van de begroting vastgesteld op 1,19 miljoen. De materialiteit wordt echter geactualiseerd op basis van de feitelijke financiële gegevens en wijzigingen in uw organisatie en omgeving gedurende het hele jaar. Aangezien de werkelijke lasten, inclusief dotaties aan de bestemmingsreserves, hoger zijn dan in de begroting op basis waarvan wij onze initiële materialiteit hebben berekend, heeft er op basis van de wettelijke uitgangspunten een verhoging plaatsgevonden naar €1,37 miljoen. De stijging van de materialiteit wordt toegelicht in de [analyse van het resultaat](#).

Goedkeuringstolerantie
(x €1.000)

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Bijlagen

Materialiteit

Communicatie

Onze onafhankelijkheid

Update over onze communicatie met u

Als PwC vinden wij het van belang om u te laten zien op welke wijze wij de belangrijkste voorwaarden en aandachtspunten van de controle hebben gerapporteerd. Deze hebben we opgenomen in onderstaande tabel.

Vereiste communicatie grond van controlestandaarden	Rapportage interim-bevindingen	Accountants-verslag
Mededeling over de verantwoordelijkheden van de accountant.		●
Bevestiging van de onafhankelijkheid van PwC		●
Eventuele significante tekortkomingen in de interne controle.	●	●
Eventuele ontdekte of vermoede fraude	●	●
Niet-naleven van wet- en regelgeving		●
Schriftelijke bevestigingen gevraagd van het management.		●
Alle zaken die van invloed zijn op de vorm en inhoud van de controleverklaring.		●
Standpunt van de accountant over belangrijke kwalitatieve aspecten van de verslaggeving door het college		●
Rapporteren over significante moeilijkheden, aangelegenheden en overige zaken die van belang zijn voor het toezicht op de financiële verslaggevingsproces		●
Niet gecorrigeerde afwijkingen		●
Significante aangelegenheden die naar voren komen tijdens de controle in verband met verbonden partijen van de entiteit.		●
Beschrijving van de reikwijdte en timing van de controle, waaronder significante risico's.		●

Belangrijkste
boodschappen

Oordeel bij de
jaarrekening

Bijlagen

Materialiteit

Communicatie

Onze onafhankelijkheid

Onze onafhankelijkheid is gewaarborgd

Wij hebben geen opdrachten uitgevoerd die onze onafhankelijkheid bedreigen

Wij hebben onze naleving van externe standaarden, het wereldwijde onafhankelijkheidsbeleid van PwC en het onafhankelijkheidsafspraken met gemeente Steenwijkerland met betrekking tot onze dienstverlening in 2018 bewaakt en bevestigd dat we aan deze onafhankelijkheidsvereisten hebben voldaan en voldoen.